

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

ПЕРЕДДИПЛОМНА ПРАКТИКА

Програма та методичні рекомендації
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Спеціальність “Образотворче та
декоративно-прикладне мистецтво”
Спеціалізація “Декоративно-прикладне мистецтво”

Київ – 2006

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

ПЕРЕДДИПЛОМНА ПРАКТИКА

Програма та методичні рекомендації
для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво”

Спеціалізація
“Декоративно-прикладне мистецтво”

Київ 2006

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

ПЕРЕДДИПЛОМНА ПРАКТИКА

Програма та методичні рекомендації
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації. – Київ: “Фірма “ІНКОС”, 2006. – 32 ст.

Укладач	О. І. Гнилицька , – викладач ОКЗ “Лозівське училище культури і мистецтв”
Рецензенти:	В. Є. Христенко – доцент кафедри графічного дизайну Харківської державної академії дизайну і мистецтв М. Ф. Сердюк – викладач ОКЗ “Харківське художнє училище”
Відповідальний за випуск	Т. Ф. Стронько
Редактор	Л. М. Трачук

- © Гнилицька О. І., 2006
- © Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв, 2006

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Розвиток творчих здібностей – одне з найголовніших завдань естетичного виховання і художньої освіти підрастаючого покоління.

Художник-педагог повинен бути готовим до втілення прогресивних методів навчання та виховання, які активізують розумову діяльність школярів, поглиблюють знання про образотворче мистецтво, формують творчі здібності.

У процесі навчання в училищі культури і мистецтв на художньому відділенні студент має можливість опанувати як теоретичні знання, так і практичне вміння та навички роботи зі спеціальних дисциплін. Це дає можливість реалізувати накопичені знання та практичні навички в дипломному проектуванні.

Робота над дипломним проектом із предмету “Декоративно-прикладна творчість” з самого початку (вибір теми, розробка ескізів і т. ін.) і до її завершення потребує серйозної професійної підготовки, сміливості в пошуках потрібного рішення, наполегливості в роботі. Серед усіх форм самостійної роботи студентів важливою є підготовка до дипломного проектування. Відповідальним етапом є вибір теми та пошуки джерел і літератури за темою, складання плану, відбір матеріалів для пояснювальної записки, аналіз, самостійні висновки.

Працюючи над практичною частиною дипломного проекту, студент уже в повному обсязі може показати свої професійні здібності, починаючи з начерків та ескізів і завершуючи готовими творчими роботами.

Дипломний проект – це заключний, підсумковий етап і найвідповідальніша частина навчального процесу, яка закріплює, поглиблює й узагальнює знання, одержані студентом за період навчання. Саме захист дипломної роботи демонструє в повному обсязі те, в якій мірі випускник засвоїв знання, оволодів тими чи іншими практичними навичками та вміннями.

Керівникові диплому відводиться відповідальна роль: побачити творче начало у задумі та пошуках студента, спрямувати його в потрібне русло, застерегти від можливих помилок. Усе це багато в чому забезпечить результат роботи студента-дипломника.

Переддипломна практика є одним із завершальних процесів підготовки молодших спеціалістів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.

Програма складена на основі “Положення про проведення практики студентами вищих навчальних закладів “12/1–207 від 14.06.93 р.” і схвалена на засіданні циклової комісії художнього відділення (протокол № 3 від 17 жовтня 2005 р.)

Згідно з навчальним планом переддипломна практика проводиться на четвертому курсі у восьмому семестрі терміном чотири тижні безперервно.

Частина I. Переддипломна практика

1. Організація та керівництво переддипломною практикою

Відповідальність за організацію і контроль переддипломної практики покладається на керівника навчального закладу та зав. практикою. Робочі програми, завдання розробляються і уточнюються цикловою комісією художнього відділення.

До керівництва практикою залучаються викладачі спеціальних дисциплін, які складають календарно-тематичні плани методичної допомоги студентам-практикантам (додаток № 1).

Керівник переддипломної практики контролює весь процес роботи над дипломним проектом.

Практика проходить на базі навчального закладу.

Студенту-дипломнику на період переддипломної практики надається приміщення, де він повинен працювати над проектом, а керівник – контролювати процес роботи та допомагати.

Переддипломний захист проходить на засіданні циклової комісії в присутності зав. практикою.

2. Обов'язки студента-практиканта

Під час проходження переддипломної практики студенти повинні:

- повністю виконати завдання, які передбачені програмою практики;
- виконувати правила внутрішнього розпорядку бази практики;
- вивчати та виконувати правила охорони праці, техніки безпеки;
- нести відповідальність за виконану роботу та її результати, показувати приклад добросовісного ставлення до праці;
- своєчасно підготувати і здати звітну документацію.

3. Зміст переддипломної практики та методичні рекомендації з режиму роботи над дипломним проектом

В умовах навчання в училищі підготовка та виконання дипломного проекту проводиться у восьмому семестрі. Останній семестр дуже напружений, тому що включає в себе ще й збір матеріалу до пояснювальної записки і її написання, роботу над начерками, замальовками, ескізами, роботу по створенню композиційного рішення, перед захист і, нарешті, сам захист дипломного проекту. Правильно розрахувати свої сили і можливості – завдання дуже важке, але здійсненне. Дуже часто студенти відкладають усе на останню мить, а потім намагаються надолужити втрачений час, що, безумовно, відбивається на якості дипломного проекту.

Дипломний проект – це творча робота, яка потребує достатньо часу, щоб усе обміркувати, з'ясувати, зібрати необхідний матеріал, нарешті, реалізувати задумане в дипломному проекті. Тому бажано, щоб студент відразу ж розробив для себе план-графік роботи над дипломним проектом. Пропонується орієнтовний режим роботи над дипломним проектом.

3.1. Підготовча робота (самостійна робота)

- 1) Збір матеріалів (поїздка в центр народного промислу, відвідування виставок-ярмарків, художніх музеїв, бібліотек, замальовки, начерки, етюди і т. ін.) почати з VI семестру
- 2) Збір методичного матеріалу (проведення уроків за темою дипломної роботи в школі) – під час VII семестру.

3.2. Переддипломна практика (4 тижні безперервно)

Переддипломна практика починається з настановної конференції, до якої студент повинен підготувати весь матеріал по темі свого дипломного проекту. На конференції студент знайомиться з вимогами та змістом переддипломної практики, складає свій план-графік роботи на період переддипломної практики (додаток № 2), який підписує керівник переддипломної практики.

Керівник переддипломної практики консультує студента протягом чотирьох тижнів (18 годин на кожного дипломника).

1. Пошуки композиційного рішення творчої роботи – перший тиждень переддипломної практики.

2. Робота над ескізами та композиційним рішенням усієї експозиції – другий тиждень переддипломної практики.
3. Виконання творчої роботи в матеріалі – 2 тижні переддипломної практики.

3.3. Переддипломний захист

Переддипломний захист проходить у перші два дні після переддипломної практики. На переддипломний захист студент представляє план-графік, характеристику-відгук керівника практики та виконану практичну, методичну і творчу роботу.

Якщо студент подав на переддипломний захист у повному обсязі необхідний практичний, методичний матеріал і творчу роботу, яка відповідає обраній темі, комісія у складі зав. практикою, голови циклової комісії художнього відділення та керівника практики, колегіально порадившись, виносять рішення про допуск студента до подальшої роботи над дипломним проектом – оформлення практичного і методичного матеріалу на планшети.

Студент отримує оцінку за переддипломну практику: “відмінно”, “добре”, “задовільно”, яка заноситься в протокол засідання.

У протилежному випадку студент не допускається до роботи по даному профілю.

3.4. Завершальний етап:

- 1) виконання дипломного проекту (обклеювання планшетів, розташування на них методичного та практичного матеріалу) – 4 тижні (самостійно);
- 2) пояснювальна записка (виконується протягом усього процесу роботи над дипломним проектом);
- 3) захист дипломної роботи.

3.5. Критерії оцінювання переддипломної практики

Оцінка “відмінно” ставиться, якщо студент:

- виконав у повному обсязі програму переддипломної практики за планом-графіком;
- показав професійний та творчий рівень у роботі над дипломним проектом;
- сумлінно виконував обов’язки практиканта;
- отримав позитивну характеристику керівника практики.

Оцінка “добре” ставиться, якщо студент:

- виконав програму практики, але в період практики продовжував накопичення матеріалу;
- показав професійний та творчий рівень;
- виконував обов’язки практиканта;
- отримав позитивну характеристику.

Оцінка “задовільно” ставиться, якщо студент:

- виконав програму практики не в повному обсязі;
- у практичній роботі недостатньо творчого підходу;
- незначно порушував обов’язки практиканта;
- отримав “задовільну” характеристику.

Оцінка “незадовільно” ставиться, якщо студент:

- не виконав програму практики;
- грубо порушував обов’язки студента-практиканта;
- не відвідував практику з поважної причини, отримав “незадовільну” характеристику.

Студенту, який не виконав програму практики без поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених вищим навчальним закладом. Студент, який отримав незадовільну оцінку з практики, відраховується з вищого навчального закладу.

3.6. Матеріали, необхідні для виконання дипломної роботи:

1. Планшети для демонстраційного матеріалу – 3–6 штук розміром 75×75 см.
2. Папір для обклеювання планшетів.
3. Клей ПВА.
4. Папір для замальовок, начерків, ескізів.
5. Пензлі з білки, колонка, щетини.
6. Фарби акварельні, гуашеві, олійні.
7. Матеріал (полотно, дерево, картон, метал, гіпс і т. ін.) в залежності від вибраної теми дипломної роботи.

Частина II. Вимоги та методичні рекомендації до роботи над дипломним проектом з дисципліни “декоративно-прикладна творчість”

1. Вимоги до дипломної роботи

Підготовка до дипломної роботи проводиться на четвертому році навчання. Робота з підготовки дипломної роботи здійснюється під контролем циклової комісії, яка виділяє наукового керівника та опонентів, а також затверджує тему дипломної роботи.

До захисту дипломної роботи наказом директора училища (або розпорядженням завуча) допускаються студенти, що виконали навчальний план у повному обсязі та пройшли увесь курс теоретичного та практичного навчання, склали необхідні іспити і заліки та пройшли переддипломну практику.

Оцінка даної роботи за існуючою у вузах чотирибальною системою (“відмінно”, “добре”, “задовільно” та “незадовільно”) заноситься у залікову книжку, а потім у виписку до диплома.

У процесі збору й обробки матеріалу за темою студент повинен показати вміння працювати з первинними даними, літературними джерелами, зібрати і відібрати необхідні матеріали для виконання практичної роботи.

Увесь обсяг дипломного завдання повинен включати в себе:

- а) пояснювальну записку (теоретична частина)
- б) демонстраційний матеріал (методична та практична частина);
- в) творчу роботу студента.

Методична та практична частини виконуються під керівництвом дипломного керівника. Пояснювальна записка повинна бути написана грамотно, літературною мовою, ретельно відредагована. Вона пишеться самостійно.

Під час захисту дипломної роботи увесь підготовчий матеріал (замальовки, начерки, пошукові варіанти ескізів та інше) повинні бути органічно пов’язані між собою.

У дипломній роботі повинен мати місце елемент новизни – тобто творчий, оригінальний підхід.

Студент-дипломник повинен показати в дипломному проекті:

1. Відповідність роботи темі.
2. Виконання обсягу (повний чи неповний).
3. Професійний рівень виконання.

4. Методична обґрунтованість в експозиції.

5. Грамотність і естетичність у вирішенні експозиції.

Ураховується також вміння грамотно обґрунтувати суть своєї роботи, здатність відстояти свою позицію та чітко і лаконічно відповідати на запитання.

2. Вибір теми

Тема дипломної роботи повинна бути актуальною, необхідною для розробки. Студент самостійно обирає тему з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, враховуючи поради наукових керівників. Від правильного вибору теми багато в чому залежить успіх роботи студента. Декоративно-прикладна творчість вміщує в собі дуже багато видів прикладного мистецтва, тому широта вибору студентом саме йому близької за інтересом і характером теми безмежна. Дипломна робота тематично може бути пов’язана з курсовою роботою.

Приблизний перелік тем дипломного проектування

1. Серія листів у техніці “витинанка” на тему “Мое місто”.
2. Витинанка в гуртковій роботі школи.
3. Витинанка в українському народному мистецтві та її значення.
4. Види народної писанки.
5. Космогонічні мотиви в писанкарстві.
6. Історія і сучасність писанкарства.
7. Технологія розпису писанки.
8. Мініатюрний розпис в декоративно-ужитковому мистецтві.
9. Інтер’єрні побутові розписи України.
10. Декоративний розпис на папері.
11. Види розпису тканини.
12. Композиція у петриківському розписі.
13. Композиція у декоративно-ужитковому мистецтві.
14. Натюрморт у декоративно-прикладному мистецтві.
15. Тематична композиція в петриківському розписі.
16. Методика виконання петриківського розпису.
17. Аплікація та її види.
18. Аплікація в гуртковій роботі школи.
19. Орнамент в українській народній вишивці.
20. Сучасна українська вишивка та її значення.

21. Вишивка в оздобленні українського національного одягу.
22. Вишивка та її види.
23. Нетрадиційні види вишивки.
24. Лозоплетіння у декоративно-ужитковій творчості Слобожанщини.
25. Види плетіння в гуртковій роботі школи.
26. Технологія плетіння з природних матеріалів.
27. Технологія розпису на дереві (іконопис).
28. Канони в давньоруській іконі.
29. Багатофігурна композиція ікони.
30. Колір в іконописі.
31. Орнамент в іконописі та його значення.
32. Міські мотиви в графіці.
33. Рельєф і його види.
34. Серія акварелей “Моя Батьківщина”.

3. Збір матеріалу

Збір матеріалу – це дуже відповідальний і трудомісткий етап. Збір матеріалу починається вже тоді, коли студент думає над вибором теми. Він включає в себе вивчення джерел та літератури за темою дипломної роботи, первинний вибір необхідного матеріалу для написання пояснювальної записки, опрацювання зібраного матеріалу, відкидання “зайвого матеріалу”, складання остаточного плану дипломної роботи, збір необхідного матеріалу (начерки, замальовки тих чи інших композиційних вирішень та інше) для виконання практичної частини дипломного проекту.

Для пошуків літератури до дипломної роботи необхідно звертатися до систематичного (предметного) та алфавітного каталогів бібліотек.

Поверхневий огляд дозволяє відібрати найбільш важливі матеріали та джерела. Необхідно вести записи прочитаного та кожний запис обґрунтовувати посиланням на джерела з обов’язковим дотриманням правил бібліографічного опису друкованої праці. Найважливіші теоретичні положення необхідно узагальнювати в коротких, але чітких формулюваннях; крім того, необхідно робити власні висновки і узагальнення. Це показник творчого ставлення студента до отриманих відомостей.

Закінчивши вивчення та опрацювання теоретичного матеріалу, студент переходить до практичної частини проекту. Він включає у

себе накопичення начерків, етюдів; замальовок, фотографій, репродукцій і т. ін.

Важливо, щоб студент через надмірне захоплення збором матеріалу не втратив основної думки своєї роботи. Тому дуже важливо орієнтувати дипломника на правильний збір матеріалу. Керівник повинен застерігати дипломника від подібних помилок. Найважливіше в мистецтві – свої власні думки та враження, які будуть втілені у кінцевий результат – творчу роботу.

Дипломний керівник повинен вчасно підказати дипломнику, як користуватися аналогами, не втрачаючи свого замислу. Переглядаючи ескізні варіанти, дипломний керівник надає поради, а якщо є необхідність, то студенту пропонується продовжити роботу над пошуками оптимального варіанту або приступати до виконання дипломного проекту.

У творчому процесі над створенням ескізів головну роль відіграє так званий “сценарій”. Відповідно до нього студент веде пошуки і знаходить рішення стрижневих моментів композиції ескізів. У роботі він повинен дотримуватися принципу “від загального – до часткового і від часткового – до загального”, що дозволяє зберегти цілісність усього комплексу завдання. Отже, тут необхідно враховувати індивідуальні якості кожного дипломника. Одні починають ескіз з невеликих розмірів, тому що їм так зручніше. Інші висловлюють свій задум у великих розмірах. Але найголовніше – це композиційне рішення майбутнього проекту, і керівник повинен звернути увагу студента на ці обставини. Необхідно, щоб студент на цьому етапі зміг побачити головне і другорядне.

4. Рекомендації щодо виконання дипломної роботи на прикладі теми: “Міські мотиви у графіці”

1. Пошук матеріалу. Пошук і збір матеріалу – це один з найголовніших етапів, від якого залежить рівень та якість виконання дипломної роботи. Цей етап починається ще на третьому курсі, коли студент відчув, що тільки у графіці він зможе проявити себе як спеціаліст і повністю розкрити свої можливості і можливості даного профілю.

Студент вивчає літературу з історії виникнення графіки, відвідує виставки художників-графіків, пейзажистів, слайди, репродукції, переглядає свої етюди, начерки, замальовки міських пейзажів.

Після закінчення вивчення, опрацювання і систематизації теоретичного матеріалу для дипломної записки, студент переходить до практичної частини дипломної роботи.

Студент складає план роботи над дипломним проектом і дотримується його.

2. В практичну роботу входить накопичення начерків, замальовок у різних матеріалах і техніках, ескізів, репродукцій, фотографій міських пейзажів. У виконанні практичного матеріалу слід ставити перед собою вимогу: вкладати в кожну роботу максимальне старання, хист, творчу насагу.

Працюючи самостійно над збором матеріалу, дипломник повинен завжди носити з собою блокнот для начерків і замальовок і звертати увагу на рідне місто, на його архітектуру, цікаві куточки скверів, парків, двори. Часто від зміни пори року, стану природи змінюються такі знайомі місця, і це дає змогу побачити їх по-новому. Опале листя оголює гілки дерев, і вони мають вигляд графічного мережива. Зима, з її контрастами, може надихнути на гравюру.

У роботі над начерками і замальовками необхідно ставити конкретне завдання:

а) В якій техніці буде виконуватись робота (лінія, тон, колір).

Студент повинен експериментувати в техніках. Починати треба з монотипії та діатипії, коли хочеш показати стан природи. Колір та фактура відбитків надихне на уяву та фантазію.

Головне – на переддипломну практику представити вагомий набір начерків, замальовок, рисунків, а керівник запропонує, який з них виконати в тій чи іншій техніці.

б) Яку мету буде відігравати начерк, замальовок та ескіз (можуть служити матеріалом до дипломної записки).

в) Розмір начерків, замальовок, ескізів.

Начерки виконуються невеликого розміру. В них ведуть пошук композиційного рішення. Виразність композиції залежить від розміру ескізу та його лінійного, тонального, кольорового рішення.

Коли студент проходить педагогічну практику в школі, він теж не забуває про свою підсумкову творчу роботу. Бажано підготувати методичну розробку уроку на тему міського пейзажу та провести його. Навчаючи учнів, дипломник зможе проаналізувати тему міського пейзажу на професійному рівні, як молодший спеціаліст, і довести можливість реалізації своїх знань та вмінь у роботі з графічними матеріалами на базі загальноосвітніх шкіл, гуртків образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, художніх шкіл. Роботи учнів слід теж узяти для методичної частини дипломного проекту.

3. Далі студент працює над виконанням ескізів творчої підсумкової роботи. Дипломник виконує декілька варіантів, з урахуванням вибору більш раціонального, з наступним його удосконаленням.

Коли виконано чимало робіт у різних техніках, студент сам відчує, а керівник підкаже, в якій роботі існує творчий задум, який необхідно розвивати, щоб розкрити художній образ міста через графічні техніки. Потім студент під керівництвом керівника переддипломної практики удосконалює композиційне рішення міського пейзажу, відпрацьовує композиційну схему, експериментує в різних техніках. Найкраща робота чи серія робіт, в яких у повній мірі розкритий творчий задум, виставляється на захист, як творча. З інших – відбираються ті, які найбільше розкривають види і техніки графіки та методику виконання графічних технік.

4. Потім починається робота по розробці варіантів ескізів композиційного рішення всієї експозиції. Враховується інтер'єр і місце в інтер'єрі, де буде виставлено на захист дипломний проект. Колір планшетів повинен органічно об'єднувати весь практичний матеріал.

5. Завершальним етапом підготовки матеріалу до переддипломного захисту є робота в матеріалі, тобто виконання підсумкової творчої роботи в найбільш виразній для даного пейзажу графічній техніці.

Оформлювати та наклеювати роботи на планшети, робити написи слід акуратно і красиво.

Тема “Міські мотиви в графіці” є складною, тому що повинна розкрити всі графічні техніки, методику виконання, донести до глядача красу міського пейзажу.

Тому на планшетах та у дипломній записці потрібно розкривати весь спектр графічних технік.

Техніки м'яких матеріалів

1. Вугілля. В техніці м'яких матеріалів вугілля займає одне з головних місць: нескладне за технікою, має великий тональний діапазон, зручне в користуванні.

Працюючи вугіллям, слід користуватись жорстким зернистим папером. Вугіллям можливо працювати двома способами:

а) близьким до роботи олівцем, коли працюють лінією, штрихом.

б) в застосуванні тону, широко прокладаючи тіні на тло. Вугілля протирають ребром долоні, знову рисують, вибираючи м'яким хлібом освітлені місця (гумку не застосовують, бо після неї вугілля на папір кладеться нерівно).

Фіксують вугілля лаком у декілька прийомів, з відстані не ближче одного метра, не допускаючи утворення крапель. Найобережніше фік-

сування робить рисунок темнішим. Із вугіллям дозволяється застосувати сангіну, крейду, пастель, кольорові олівці.

2. Графіт – продукт натурального походження. У кінці XVI століття графіт використовувався як суто підсобний матеріал. Та у кінці XVIII століття він став широко застосовуватися для писання, малювання, креслення. Техніка рисування графітом нескладна. Графіт добре покриває папір, не струшується, ним можна виконувати лінійні та тонально-живописні замальовки та рисунки. Можливе моделювання об'єму моделі за допомогою штриха, ретуші, як кінчиком олівця, так і боковою стороною. Але не слід захоплюватися розтушовкою, тому що при цьому виникає враження затертості й засаленості рисунка.

Графітний олівець майже незамінний у рисунках невеликих розмірів, замальовках, ескізах, начерках.

Олівцем можна передати об'єкт лінійно, тонально, тонально-живописно.

3. Сангіна – продукт мінерального походження. З давніх-давен люди використовували природні пігменти для зображення навколишнього світу.

Складається сангіна з глиноподібної маси, підфарбованої окисом заліза, і має інтенсивний червоно-коричневий колір. Випускається у вигляді округлих паличок.

Цінність сангіни – у її м'якості. При розтушовці вона здатна давати багатий за градаціями тон, насичений, світлостійкий, має відносно сильне з'єднання з поверхнею паперу. Працювати над тривалими рисунками краще всього на папері типу ватман та всіх щільних паперах з жорсткою поверхнею. Для замальовок можна використовувати тонкий, по можливості зернистий.

Можна сангіну використовувати з вугіллям, крейдою, олівцем на тонованому папері, картоні, ґрунтованому полотні. Стирають сангіну гумками, розташовують ганчірками, ватою, щетинними пензлями. Фіксують знежиреним молоком чи желатином, розбавленим водою.

Лінія та штрих, виконані цим чудовим матеріалом у поєднанні з іншими матеріалами приносять у мистецтво рисунка все нові й нові відтінки, широту нюансів і градацій на тонованому папері.

Сангіна дає великі можливості для художника у його творчих пошуках.

4. Перо, як інструмент рисунка привертало до себе увагу художників здавна. Воно завжди було відмінною школою виховання руки

та ока. Помилки в малюнках пером майже не виправляються. Ці обставини роблять творчу діяльність художника більш уважною та обережною. Робота пером є школою тренування руки, вірності ока та професійної дисципліни художника.

Використовують гусячі, тросикові та сталеві пера. Дуже важливо, щоб перо не шкрябало папір. Змінюючи натиск, будь-яке перо зробить лінії різної товщини. Використовуючи в одному малюнку різні перові техніки, можна досягти найбільшої виразності й багатства художнього втілення об'єкту. Стале перо дає тонку суху лінію, гусяче – м'яку, різної товщини.

Приємно працювати пером, використовуючи чорну туш у флаконах. Вона швидко сохне, після висихання не розмивається. При роботі пером застосовують розмивку пензлем, що швидко дає потрібний тон. Крім чорної, існує коричнева та синя туш, “горішкове чорнило”, чорнило для авторучок, яке має холодний відтінок і дає оксамитовий тон у насичених штрихах.

Папір треба використовувати щільний, добре проклеєний, крейдований. На межованому папері можна зрізати помилки лезом бритви. На тонованому папері лінія та штрих дають враження живописної манери.

Лінія та штрих повинні бути різноманітними, особливо при заповненні великих площин.

5. Пензель. Одна із різновидностей малюнку пензлем – зображення однією фарбою, так звана “гризайль”, яка часто зустрічається у старих майстрів. Гривайль застосовується для оволодіння навичками тонального зображення акварельними фарбами в навчальному процесі. В той же час ця техніка дозволяє виконувати малюнки, яким притаманна особлива тонкість виконання. Вона дає можливість широко прокладати тоном великі маси й площини, виявляти безліч тональних градацій.

Для малюнка пензлем папір вибирають знежирений, з добрим зерном, білий, а іноді тонований нейтральним кольором. Папір готують до роботи як під акварель.

Як рисувальний матеріал застосовують сепію. Це фарба тваринного походження. Має приємний оксамитово-коричневий колір. Натуральної сепії у продажу немає, її замінює туш коричневого кольору.

Якісною для роботи пензлем є чорна туш. Туш високої якості має теплий відтінок, відрізняється великою щільністю і дає багато тональних градацій.

Малюнок пензлем потребує точності зображення. Така робота виховує почуття цілого, вміння лаконічно передавати велику форму.

6. **Соус.** Перед тим, як почати працювати соусом сухим способом, паличку соусу розтирають об шматок жорсткого паперу. Потім беруть цей пил на розтушовку, наносять його на малюнок, зроблений попередньо олівцем. Працюють соусом, застосовуючи роз тушку, ганчірку чи тампон вати. При бажанні посилити тон додають необхідну кількість матеріалу ударами палички соусу і відразу розтирають. Знімають соус гумкою. Погане зчеплення з папером знижує можливості широкого застосування техніки сухого соусу. Частіше цей матеріал застосовують у мокрому вигляді, що дозволяє повніше відтворити його якості і багаті можливості.

Папір наклеюють на дошку. Він повинен бути дрібнозернистим, достатньо щільним, щоб витримати розмивки водою. Для роботи потрібно приготувати посуд для води, для розведення соусу, а також акварельні пензлі різних розмірів.

Малюють, вільно прокладаючи великі площини, намагаючись максимально точно взяти тонові співвідношення. Соус, висихаючи, фіксується сам по собі. Перевантажені тоном місця знімають м'якою гумкою. Багатство технічних засобів роботи з соусом, приємна матова поверхня малюнків свідчить про те, що соус – це чудовий матеріал, технічні можливості якого далеко не вичерпані.

7. **Пастель.** Ця техніка має як сильні, так і слабкі сторони: з одного боку – чистота її кольорів, простота техніки виконання; з другого – складність зберігання творів мистецтва, виконаних у цій техніці.

Робота пастеллю потребує жорсткої й ворсистій поверхні, тому застосовують картон або наждачний папір. На проклеєну, але не висохлу поверхню паперу чи картону насипають порошок пемзи або наждаку, дають підсохнути і струшують зайвий неприклеєний порошок.

Малюнки пастеллю оберігають від струсів, доторків, вологого повітря.

Закріплюють фіксаторами, які передбачені для рисунка вугіллям.

Пастель надає великі технічні можливості майбутньому художнику. Зберігаючи свій колір, робота, виконана пастеллю, не жухне, не потребує висихання. Але працюючий у цій техніці повинен володіти твердим, упевненим малюнком. Інакше всі позитивні риси й можливості цієї чудової техніки можуть перетворитися на свою протилежність і стати недоліками.

Техніки офорту

Офорт – графічна техніка глибокого друку. Матеріалом для створення друкарської форми є метал (мідь, цинк та ін.) Офорт відрізня-

ється особливою напруженістю, глибокою мальовничістю, широкою тональною шкалою. У залежності від глибини штрихів і крапок друкованої форми на папір переноситься шар фарби різної товщини, що створює велику тональну різноманітність, недоступну іншій техніці.

1. **Травлений штрих** – основа і визначальний вид офорта, яка концентрує в собі найкращі особливості даної техніки. Процес створення офорта у цій манері має такі етапи:

- а) виконання попереднього рисунка з натури за певним форматом;
- б) підготовка офортної дошки;
- в) переведення рисунка на ґрунт;
- г) гравірування;
- д) травлення офорта;
- е) пробний відтиск і друк.
 - а) Рисунок для цієї техніки треба підібрати лінійний, в якому є лінії різної товщини, конфігурації: і довгі рівні, і звивисті, і короткі, і крапочки.
 - б) Дошку для офорту готують так: відрізати за розміром лист металу (цинку чи міді) можна різак за допомогою залізної лінійки. Проводити, натискаючи, доки різак не зануриться наполовину. Потім відламують шматок листа.

Щоб металева дошка не рвала папір при друку, кути дошки закругляють напилком та знімають фасети (зрізаний скіс уздовж периметра) завширшки 3–5 мм. Потім шліфують дошку наждаком середніх номерів, закінчують найдрібнішими. Полірують олійними фарбами або пастами та промивають бензином. Знежирюють дошку содовим розчином (1 чайна ложка на склянку води) або сумішшю крейди і води.

Ґрунт повинен бути кислототривким, легко плавитися при температурі 80, 100, 120 °С.

Для приготування ґрунту слід мати такі речовини:

- сирійський асфальт;
- натуральний віск;
- каніфоль;
- шевський вар; топлене бараняче або свиняче сало;
- скипидар.

Або:

- асфальт – 1 вагова частина;
- вар – 2 вагові частини;
- віск – 3 вагові частини.

Художники-графіки ґрунт готують самі. Спочатку настругують асфальт і плавлять його в емальованому посуді. Потім додають каніфоль. Отримавши однорідну масу додаємо шевський вар і віск. Ця маса виливається в холодну воду, збивається в кульки і зберігається у тканині.

Ґрунт наноситься на підігріту дошку. Він плавиться і лягає тонким шаром. Після цього ґрунт потрібно обкурити факелом, щоб він став кислототривким і придатним для малювання.

в) Малюнок слід переносити на дошку у дзеркальному зображенні за допомогою газетного паперу, натертого крейдою, або кольорової копії.

г) Гравірують (здряпують ґрунт до появи блиску метал) з такою ж легкістю і вільністю, як і олівцем по паперу. Гравірують стальними голками різних діаметрів. Великий арсенал штрихів і ліній – одна з таємниць мистецтва офорта. Слід уникати надмірної густоти штрихів.

д) Травлення відбувається у спеціальній кімнаті, де є травильна шафа з витяжкою, проточною водою і електросушилкою.

Розчин вибирається в залежності від металу. Для травлення штриха на цинкових дошках 40-відсоткову азотну кислоту розводять з водою у співвідношенні 1:5, для дуже ніжних штрихів – 1:8. Для мідних дошок – 1:2, для сталі – 1:1.

Слід спочатку протравити пробну пластинку – шкалу травлень. Нанести штрихи, відмітити час травлень і травити кожен наступний поділку удвічі довше. Зробити відбиток на папері і орієнтуватись у процесі травлення основної дошки.

Пухирці, що з'являються при травленні, треба змити пташиним пером. Закінчивши травлення, дошку промивають водою, змивають розчинником ґрунт та лак на зворотному боці.

е) На чисту пластинку набивають фарбу і роблять пробний відбиток, на якому ведеться корегування (підсилення або ослаблення штрихів).

Спеціальну офортну фарбу випускає промисловість. Набивається фарба шкіряним тампоном. Знімають фарбу жорсткою марлею і чистою рукою.

Злегка нагріта пластина з нанесеною фарбою розміщується на папері лицьовою стороною догори на станку. На неї кладеться зволожений папір. Для друку офортів користуються сортами слабо проклеєного паперу, злегка зволоженого. Офортна дошка і папір накриваються двома шарами щільної тканини і пропускаються між двома валами

друкарського станка. Сушити відбитки слід наклеєними на дерев'яну дошку по периметру, а після висихання зрізати.

2. Акватинта – вид офорта, який дозволяє створювати в офорті площини найрізноманітнішої сили; вона відрізняється від усіх інших технік своїми живописними можливостями, характером фактур.

Особливістю акватинти є застосування зернистого ґрунту, яким покривають поверхню металевої пластини, після чого травлять її у слабкому розчині азотної кислоти. У проміжках між зернинками ґрунту розчинник розтравлює пластинку.

Процес роботи над акватинтою такий:

а) На підготовленій дошці фіксують малюнок сухою голкою.

б) Каніфоль подрібнюють у ступці, насипають у марлю, складену в декілька шарів, зав'язують і, злегка постукуючи по вузлику, запилюють дошку. Запилювання може проходити у спеціальній шафі.

У зв'язку з тим, що пилінки грають важливу роль у фактурі пластинки, художник-офортист готує собі декілька сортів каніфолі. Запилення в такому випадку проводиться через сито та у тканині з різними щільностями (капроні, марлі).

Рівномірно підігріваючи, каніфоль приплавляють до дошки до стану, при якому краплі починають розширюватись і розтікаться, з'єднуючись. Перегрівання може призвести до утворення суцільного шару, який перешкоджатиме доступу кислоти до металу, і акватинтний ґрунт буде зіпсовано.

в) Перед травленням зворотний бік і фасети пластинки покривається лаком. Розчин для травлення цинку готується із 40 % азотної кислоти у співвідношенні 1:10. Треба зробити шкалу травлень, де вказати час травлення та число травлень. Потім занурити дошку у розчин, а через потрібний час вийняти, промити водою, висушити та перекрити лаком наступну площину і т. д. Закінчивши травлення, лак знімають скипидаром, а каніфоль – ацетоном або спиртом. Дошка готова до друку.

г) При друкуванні акватинти тиск вала офортного верстата добавляється поступово, бо з першого сильного тиску можна розплющити структуру акватинти.

Фарба для друку повинна бути рідкіша. Весь наступний процес проходить, як і в травленому штриху.

3. Резерваж має своєю особливістю рисування безпосередньо на гладкій поверхні металу.

Використовують для цієї техніки канцелярське чорнило. По знежиреній содою дошці акварельним пензлем наносять рисунок. Якщо потрібно помилкові мазки зняти, використовують тампон, змочений у содовому розчині. Коли чорнило висохло, покриваємо рівним шаром рідкого асфальтобітумного лаку за допомогою валика. Пластину занурюємо у воду зображенням догори. Вода почне руйнувати і розчиняти чорнило, яке почне в свою чергу руйнувати структуру лаку. Після того як малюнок звільниться від чорнила і лаку, дошку добре висушують, і процес продовжується в техніці акватинти.

Ще можна малювати по дошці, замінивши чорнило на гуашеву фарбу (окис хрому, ультрамарин), а потім покривати типографською фарбою.

Перевага резерважу в тому, що він дозволяє зберегти на металі авторський малюнок з найбільшою свіжістю і без втрати індивідуальності.

4. М'який лак. Відтиск м'якого лаку характеризується зернистою фактурою штриха і нагадує вугільний рисунок.

а) Рисунок виконується олівцем на папері, який покладено зверху м'якого ґрунту. Під натиском олівця ґрунт пристає до зворотної сторони паперу і оголяє метал, залежно від сили натиску. Ці оголені місця протравлюються, і на металі утворюються зернисті штрихи різної глибини. Папір слід знімати обережно. На ньому відбився рисунок у дзеркальному відображенні. По ньому можна судити, яким буде відбиток з дошки.

б) Ґрунт повинен бути пластичним і не затверднути довгий час. Зварити його слід з таких компонентів:

- асфальт – 1 вагова частина
- віск – 1 вагова частина
- бараняче сало – 1 вагова частина
- каніфоль – 1 вагова частина.

Або в асфальтобітумний лак додати розплавленого натурального воску на скипидарі.

в) Травлення м'якого лаку можна збільшити і робити в один прийом або поступово, ступенями.

Ця техніка дозволяє використовувати різноманітні прийоми у редакції різних фактур шляхом натиску по лаку різних матеріалів.

Друкування і коректура аналогічна штриховому офорту.

Оформлення офорта

Слід відзначити, що широкі поля є невід'ємною частиною будь-якого естампа. Ширина їх дорівнює золотому перетину (3:5, 5:8, 8:13 і т. д.). Фасети на відбитках повинні бути чітко відтиснуті. На нижньому полі естампа виконують горизонтальні підписи. Спочатку пишуть у знаменнику – кількість надрукованих естампів, а в чисельнику – порядковий номер знятого відбитка. З правого боку ставлять авторський підпис і рік виконання твору. Назва естампа повинна бути лаконічною.

Матеріали, необхідні для виконання дипломної роботи з дисципліни "графіка"

1. Планшети для демонстраційного матеріалу.
2. Папір для ескізів, начерків, замальовок.
3. Папір для обклеювання планшетів.
4. Водоемульсійна фарба.
5. Клей ПВА.
6. Графічні матеріали: вугілля, соус, пастель, олівці, сангіна, туш.
7. Матеріали для офорту: метал (цинк або мідь), асфальт, каніфоль, віск, скипидар, спирт або ацетон, сода, гуашева фарба, офортна або олійна фарба, розчинник, лак бітумний.
8. Інструменти: офортний станок для друку, голка офортна, фотованночки для води і розчинників.

5. Рекомендації до написання та оформлення дипломної записки

Єдиних вимог до зовнішнього оформлення пояснювальної записки не існує, але практикою вироблені деякі загальні положення, яких слід дотримуватися при оформленні дипломної роботи. Мінімальний обсяг пояснювальної записки становить 25 сторінок машинописного тексту. Оцінка дипломної роботи ніяк не може знаходитися в прямій залежності від обсягу записки.

Титульну сторінку оформляють згідно з визначеним зразком. На титульній сторінці вказується назва міністерства, якому підпорядкований учбовий заклад, назва навчального закладу, відділення, назва теми. Нижче праворуч вказують вид роботи (дипломна чи курсова), номер навчальної групи, прізвище, ім'я, по батькові виконавця, поса-

ду, ініціали і прізвище керівника дипломної практики. Після завершення дипломної роботи керівник ставить підпис перед своїм прізвищем. Внизу вказують, де і коли виконана робота (місто і рік) (додаток № 3).

Зміст іде за титульною сторінкою. Текст складається з плану, вступу, кількох розділів, закінчення, списку використаної літератури, додатків. Вступ, кожен розділ (крім параграфів), висновки, список використаної літератури починають з нової сторінки. Їх заголовки друкують без підкреслення великими (заголовними) літерами, а параграфи – малими, за винятком першої великої. Переноси слів у заголовках не допускаються, крапку в кінці не ставлять. Відстань між заголовком і текстом залишають в три інтервали (10 мм), а між останнім рядком тексту і наступним заголовком – 4,5 інтервали (15 мм). Для кожного з розділів роботи обов'язково вказуються сторінки. Усі розділи, крім вступу, висновків, списку використаної літератури і додатку, одержують порядкові номери, позначені арабськими цифрами. Після номера ставлять крапку. Кожну главу поділяють на параграфи, номери яких повинні складатись з двох арабських цифр, розділених крапкою: перша означає відповідний розділ, друга – параграф. Після неї також ставлять крапку. Наприклад: 1.4. – це четвертий параграф першого розділу. Номер розділу або параграфу вказують перед заголовком.

Не забороняється позначати порядкові номери кожного з розділів римськими цифрами. Назви розділів і параграфів повинні відповідати їхньому змісту і бути короткими. Якщо в параграфі вказують пункти, то їх нумерують у межах цього параграфу. Наприклад: 2.1.3. – означає третій пункт першого параграфа другого розділу. Номер пункту ставлять на початку першого рядка абзаца, яким він починається.

Всі сторінки послідовно нумеруються арабськими цифрами, вказуючи їх у правому верхньому кутку сторінки. Нумерація повинна бути наскрізною від титульної сторінки до останнього додатка, включаючи таблиці, ілюстрації, фрагменти відтисків, малюнки, розташовані на окремих сторінках. При цьому на титульній сторінці і змісті, які є першою та другою сторінками, номери сторінок не ставлять.

Текст повинен бути написано логічно, грамотно, послідовно, літературною мовою. Ніякі скорочення слів і назв не дозволяються. Кожен розділ і кожен параграф повинен завершуватися висновками. Завершувати пояснювальну записку повинне невеличке закінчення. У додатку до дипломної записки можна дати ілюстрації, ескізи, замальовки. Після цього подається список використаної літератури. Він повинен бути

складений за алфавітом, із зазначенням прізвищ та ініціалів авторів, назви джерел, місця і року видання, кількості сторінок.

Текст роботи виконують на стандартних сторінках розміром 210×295 мм і брошурують у тверду обкладинку. Текст розміщують на одному боці сторінки при вертикальному його розташуванні, залишаючи поля: ліворуч – 35 мм, праворуч – 10 мм, зверху – 20 мм, знизу – 25 мм.

Роботу може бути подано як в рукописному, так і в машинописному вигляді. У першому випадку матеріал повинен бути написаний чорним чорнилом (пастою), а в другому – надрукований через два інтервали з використанням стрічки чорного кольору. Виконувати малюнки, вносити виправлення допускається після акуратної підчистки від руки чорним чорнилом (пастою) або тушшю чорного кольору. При великій кількості помилок матеріал передрукують або переписують.

6. Демонстраційна частина дипломного проекту

Весь обсяг дипломного проекту спеціальності “Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво” включає: пояснювальну записку (теоретичну частину), демонстраційний матеріал (методичну та практичну частини) та кінцевий результат – творчу роботу. Теоретична частина повинна бути органічно пов'язана з практичною та методичною. Пояснювальна записка, яка включає в себе докладний опис всього процесу роботи над дипломним проектом, виконується студентом самостійно.

Практична та методична частини виконуються під керівництвом дипломного керівника.

Зупинимося на демонстраційній частині дипломної роботи. Вона складається з 3–6 планшетів розміром 80×80 см, на яких подаються методична та практична частини. Вона включає аналоги (роботи визначних майстрів у галузі образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва), фотографії, репродукції. В методичній частині можна подати розробки уроків з учнями загальноосвітньої, художньої шкіл, гуртків з образотворчого мистецтва, в доступній формі з урахуванням вікової групи. На планшетах треба подати практичні роботи учнів.

В методичній частині необхідно подати всі графічні та кольорові нароби: ескізи розробок тієї чи іншої теми дипломної роботи.

Якщо, наприклад, темою дипломного проекту є розробка петриківського розпису, то в методичній частині подаються:

- кращі вітчизняні нароби розпису;
- варіанти композиційних розробок розпису дипломанта;

- варіанти ескізів розпису в кольорі;
- творчі роботи учнів загальноосвітньої школи з розпису.

Творча робота розташовується в залежності від задуманого композиційного рішення всієї експозиції. Композиційне рішення експозиції має велике значення і оцінюється ДЕК. Графічне рішення планшетів повинно бути ритмічним і мати вихід на образне рішення задуманої теми. На одному з планшетів міститься заголовний текст (додаток № 4).

До практичної роботи відноситься творча робота, виконана в матеріалі та варіанти композиційних рішень, ескізів, кольорових пошуків і т. ін. Під час захисту практичної частини дипломного проекту дипломник може використати замальовки, начерки та іншу наочність, яка може бути розташована окремо від головної експозиції. Велике значення має вміння дипломного керівника правильно спрямувати процес розташування експозиції.

7. Захист дипломної роботи

Повністю готова дипломна робота оцінюється керівником, який дає відгук і рекомендує її до захисту. Циклова комісія виділяє офіційних опонентів кожному дипломнику. Одним з них обов'язково виступає викладач художнього відділення. Серед інших опонентів можуть бути викладачі інших відділень, вузів. Кожен опонент дає розгорнутий відгук на роботу, який включає: оцінку правильності обрання теми та її актуальність, її методичну обґрунтованість. У відгукові вказується, наскільки правильно і повно розкрито тему дипломного проекту, як виконано послідовність поетапного виконання завдання, на якому художньо-професійному рівні виконана демонстраційна частина проекту тощо. У кінці рецензії опонент дає оцінку дипломній роботі: "високу", "позитивну", "негативну". Дипломник має право до захисту ознайомитися з відгуком на дипломну роботу, щоб на його підставі підготуватися до захисту. Захист дипломної роботи може проходити в присутності на ДЕК наукового керівника, опонентів і всіх бажаючих.

Дипломник, після оголошення головою комісії прізвища і теми дипломної роботи студента, робить коротку доповідь (до 10 хв.). У ній він повинен послідовно обґрунтувати вибрану тему і методичний матеріал. Основний зміст та висновки повинні бути стислі, точні, повні, конкретні, оригінальні.

Після закінчення вступного слова дипломника члени комісії, а також опоненти мають право задавати дипломнику запитання. Студент

повинен відповісти на всі запитання коротко, чітко, по суті заданого. Після виступу дипломника, дипломний керівник зачитує рецензію. Потім надається слово опонентам, які висловлюють свою думку щодо захисту дипломного проекту. У кінці засідання студент-дипломник отримує заключне слово.

Після обговорення усіх виступів ДЕК виносить офіційну оцінку дипломного проекту. При незадовільній оцінці дипломного проекту студент має право повторно його захищати не раніше наступного року.

Дипломна робота здається студентом на відділення і зберігається там в архіві.

Міністерство культури і туризму України
Обласний комунальний заклад
“Лозівське училище культури і мистецтв”

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ТЕМУ:

“Міські мотиви у графіці”

Виконав
студент 4 курсу
Бондар Іван Сергійович
Дипломний керівник:
викл. Гнилицька О. І.
Рецензент:
викл. Біла С. Л.

Лозова 2005

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бажан М. П.* Історія українського мистецтва. Т. 4 – К., 1970. – 433 с.
2. *Гасюк О. О. Степан М. Г.* Художня вишивка. – К., 1984.
3. *Легенький Ю. Г.* Від ремесла до творчості. – К., 1990.
4. *Моценко П. М.* Методичні рекомендації до виконання дипломної роботи з дисципліни “Художня обробка деревини”. Харків., 1999. – 35 с.
5. *Радкевич О. В., Пащенко Г. М.* Технологія вишивки. – К., 1993.
6. *Тимошевський В. І.* Методичні рекомендації до виконання дипломної роботи з дисципліни “Основи прикладної графіки”. – Харків. 2000. – 27 с.
7. *Тимошевський В. І.* Естамп. – Харків, 1999.
8. *Звенцов В. М.* Основи розуміння графіки. – М., 1963.
9. *Алексеев С.* Зримая истина. Энциклопедия православной иконописи. – М., 2003.
10. *Алпатов М.* История древнерусской иконописи. – М., 1985.
11. *Банакіна Л.* Энциклопедия лоскутного шивания. – М., 2000.
12. *Бобиков П. Д.* Изготовление художественной мебели. – М., 1978.
13. *Богусловская И.* Шедевры народного искусства России. Жостово. Декоративная роспись. – М., 1994.
14. *Коноваленко А. М.* Плетение. – К., 1985.
15. *Ломоносова М. Т.* Графика и живопись. – М., 2002.
16. *Мейнард Б.* Плетение. – М., 1981.
17. *Микитчук В. И., Лепя В. Е.* Руками сельского умельца. – К., 1989.
18. *Стеченко А. Ф.* Изготовление плетёных изделий. – М., 1985.
19. *Трапезникова Ф. Ф., Козлова В. М.* Плетение из ивового прута. – К., 1985.
20. *Федотов И. Г.* Дарите людям красоту. – М., 1985.
21. *Шорохов Е. В.* Композиция. – М., 1986.
22. *Юкина Л.* Энциклопедия «Куклы». – М., 2001.

Навчальне видання

ПЕРЕДДИПЛОМНА ПРАКТИКА

Програма та методичні рекомендації
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

Укладач О. І. Гнилицька

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,86. Наклад 100 прим.

Видавництво “Фірма “ІНКОС”
14116, м. Київ, вул. Маршала Рибалка, 10/8;
Тел./факс: (044) 206-47-29, 206-47-21
E-mail: inkos@carrier.kiev.ua,
inkos@ln.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції № 2006 від 04.11.2004 р.